

Arkæologisk undersøgelse af bopladsspor fra stenalder og jernalder på Kærup Nord (SVM2005130-2 og - 3) i perioden 10. april til 30. juni 2007.

Kirsten Christensen

SVM2005103D475: snittede tagbærende stolper i hus 55 markeret med træpæle

Indhold:

1. Indledning	2
2. Kulturhistorisk redegørelse	2
3. Undersøgelsens perspektiver.....	8
4. Baggrund og begrundelse for udgravningen.....	8
5. Landskabet	8
6. Andre fortidsminder i området (fortidsmindelandskabet)	9
7. Udgravningens data.....	10
8. Udgravningens metode.	10
9. Dataliste	10
10. Tidstavle.....	11
11. Litteratur.....	11

Rapport fra

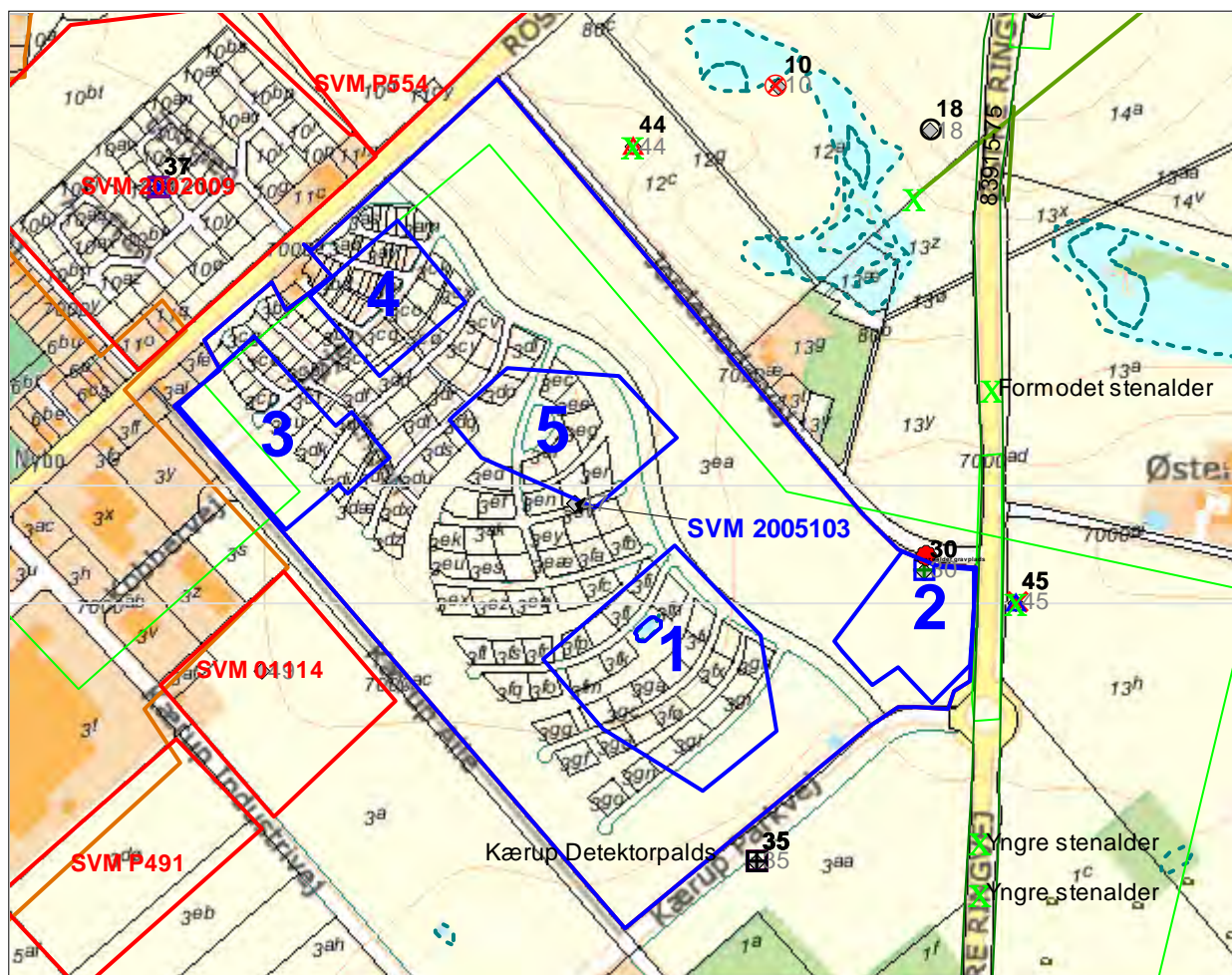
Sydvestsjællands Museum
Storgade 17
4180 Sorø

Tlf. 57834063
e-mail: kontor@vestmuseum.dk
hjemmeside: www.vestmuseum.dk

1. Indledning

Denne bygherrerapport dækker de to sidste arealer (delområde 1 og 2) af de 5, som blev udvalgt på grundlag af en forundersøgelse foretaget i 2006 (se nedenstående kort). De 5 arealer blev udvalgt fordi de indeholdt så mange forhistoriske bopladsspor, som enten skulle friholdes for nybyggeri eller udgraves.

Område 1 og 2 ligger på den sydlige og østlige del af udstykningsområdet afgrænset af Roskildevej, Kærup Alle, Kærup Parkvej, Østre Ringvej og Jordemodervej. Ved udgravningerne fandtes bopladsspor i form af huse fra jernalder og bondestenalder.

SVM2005103 de 5 delområders placering indenfor udstykningsområdet, alle markeret med blå.
Denne rapport omhandler område 1 og 2

2. Kulturhistorisk redegørelse

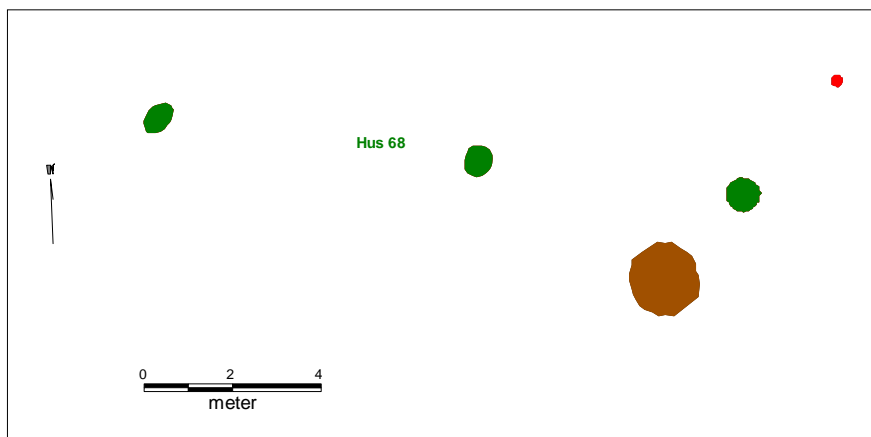
Område 1 (se SVM2005103-2-3 Bilag 04)

Område 1 er på godt 33.000 m² m og dermed det største af de 5 delområder. Indenfor dette areal fandt vi 25 langhuse og 4 udhuse/økonomibygninger, som vi på grundlag af konstruktionen må datere til de første 6 århundreder efter Kr. F (de perioder vi kalder romersk og ældre germansk jernalder). Dertil kommer et enkelt hus fra bondestenalderen (3.800 – 1.800 f. kr.).

s. 2/11

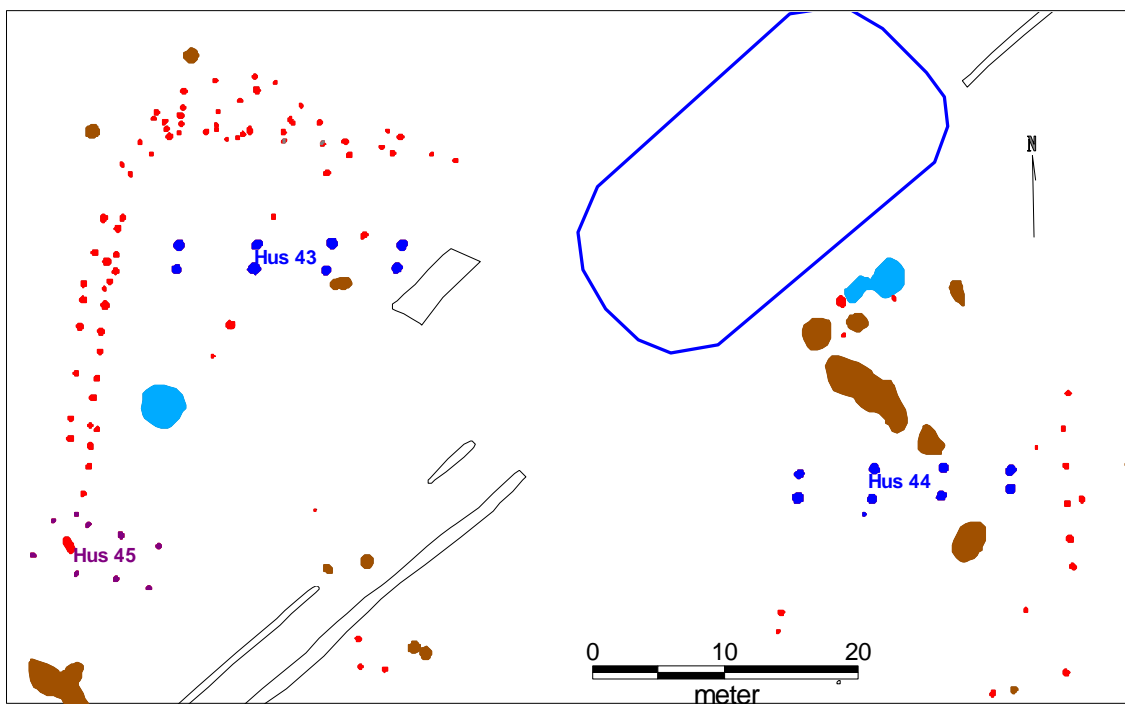
Udskrevet 30. november 2007

Det ældste hus indenfor dette område er hus 68, som ligger mod nord. Huset består af 3 tagbærende stolper i en række, hvilket daterer huset til bondestenalder ud fra konstruktionen. Det har været mindst 16 m langt og 3-4 m bredt. Der blev ikke fundet genstande fra stolpehullerne, som kan datere huset nærmere indenfor bondestenalderen.

Felt 1.de 3 tagbærende stolper af hus 68 fra bondestenalderen

På den vestligste del af området fandt vi et gårdsanlæg med 2 langhuse (hus 43 og 44) omkranset af et stolpehegn. Der ligger en brønd hhv nord og syd for husene. Husene er 18 – 20 m lange og 4,5 – 5 m bredde. Det er udelukkende de tagbærende stolper, som er bevaret. Nord og vest for hus 43 fandt vi et hegn bestående af 2-3 rækker stolper og øst for hus 44 findes yderligere en enkelt række stolper, som kan være af et tilsvarende hegn. Et moderne vandhul (mergelgrav) har fjernet en del af hegnet og der er derfor ikke forbindelse mellem de to hegnsløb. Hus 43 og 44 dateres ud fra deres konstruktion ældre germansk jernalder, ca. 400 -600 e. Kr. F.

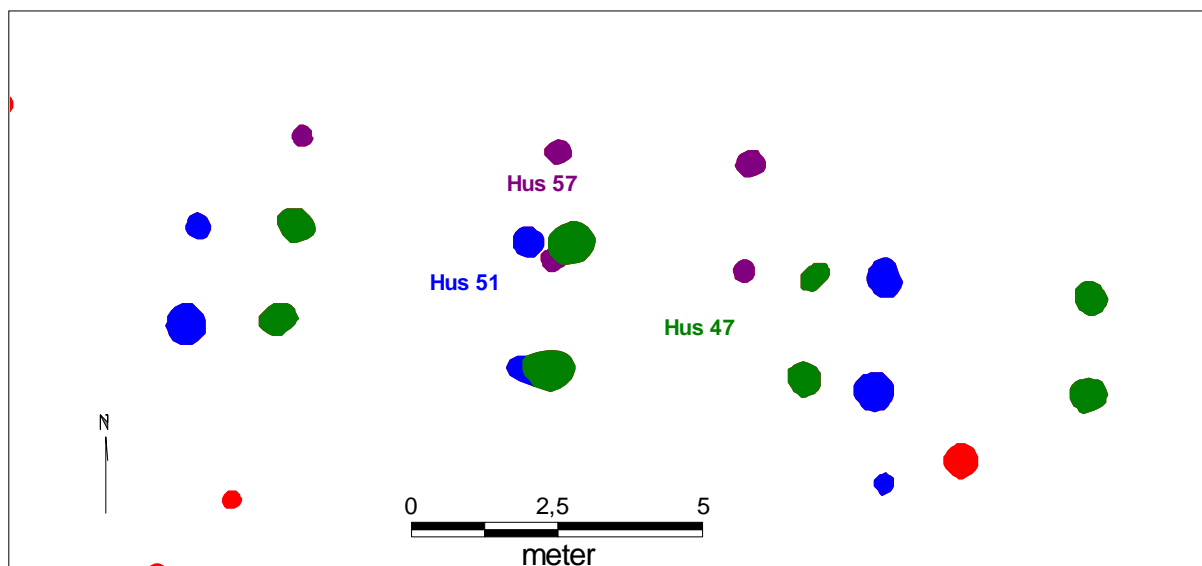

Felt 1. gårdsanlæg bestående af hus 43 og 44 (blå) med brønde (lyseblå) og omgivende hegn (rød)

Ved den sydlige ende af det vestlige stolpehegn ligger de tagbærende stolper til hus 45. På grundlag af konstruktionen må huset være ældre end hegnet, selvom hegnet ikke fortsætter syd for huset. Hus 45 skal dateres til ældre romersk jernalder ca. 0 -200, hvilket betyder at det er op mod 400 år ældre end de to huse indenfor hegnet.

På den øvrige del af udgravningsfeltet fandt vi 22 langhuse og 3 udhuse (se bilag 04). Langhusene ligger med enkelte undtagelser alene og med afstand til de øvrige huse. Der er spredte stolper, som kan være rester af hegnsforløb, men vi kan ikke følge deres forløb så tydeligt som ved den indhegnede gård (hus 43 og 44) mod vest. Ud fra konstruktionen kan vi datere langhusene til romersk og ældre germansk jernalder (år 0 – 600 e. Kr.).

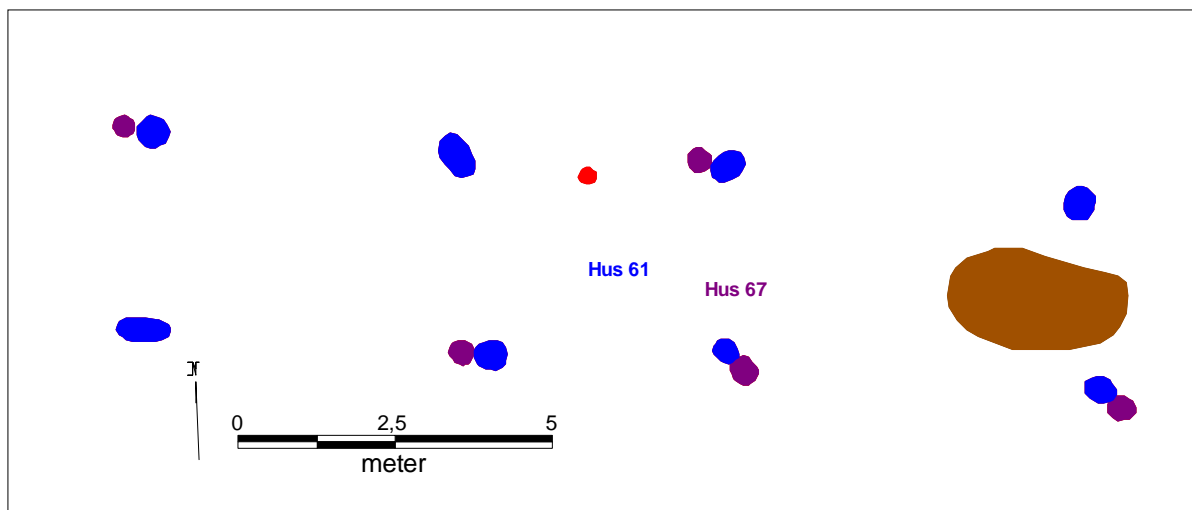
De 3 udhuse (7, 8, 9) består alle af 4 tagbærende stolper, som danner en retvinklet firkant. Vi kender ikke den nøjagtige funktion af disse bygninger, men går ud fra at de har været staklader, kornkamre og lign. økonomibygninger.

Felt 1: de 3 huse, hus 57 (lilla) hus 47 (grøn) og hus 51 (blå), ligger næsten oveni hinanden
Stolpehuller, som ikke hører til husene (røde)

I et enkelt tilfælde ligger der 3 huse (hus 47, 51, 57) oveni hinanden. Husene er fra 9 til 15 m lange og har 3 eller 4 sæt tagbærende stolper. Husene kan selvfølgelig ikke have stået samtidigt og på grundlag af deres konstruktion er de ikke fra samme tid. Der er ingen forklaring på, hvorfor disse huse ligger oveni hinanden, når næsten alle de andre ligger for sig selv.

Et andet sted ligger hus 61 og 67 oveni i hinanden. Begge huse har 4 sæt tagbærende stolper og er 15 m lange og 5,5 m brede huse. Vi må tolke dem, som to faser af samme bygning. Ved flere af stolperne var det tydeligt, at stolperne til hus 67 var gravet ned oveni stolperne til hus 61. Det betyder, at hus 61 er det ældste og hus 67 er det yngste.

Felt 1: de to huse hus 61 (blå) og 67 (lilla) liggende oveni hinanden. Stolper med 1 Stolpehul, som ikke hører til husene (rød), affaldsnedgravning (brun)

Fundene fra dette område består af keramik, knogle, flint og sten. Skårene er af velbrændt jernalderkeramik. Der er forskellige lerkar typer repræsenteret, både de fine lerkar, som de spiste af, lavede mad i samt opbevarede fødevarer i. Der er bevaret flere skår fra lerkarrenes randparti. Desværre har ingen af randskårene en så karakteristisk udformning, at vi kan datere keramikken nærmere indenfor jernalderens underperioder.

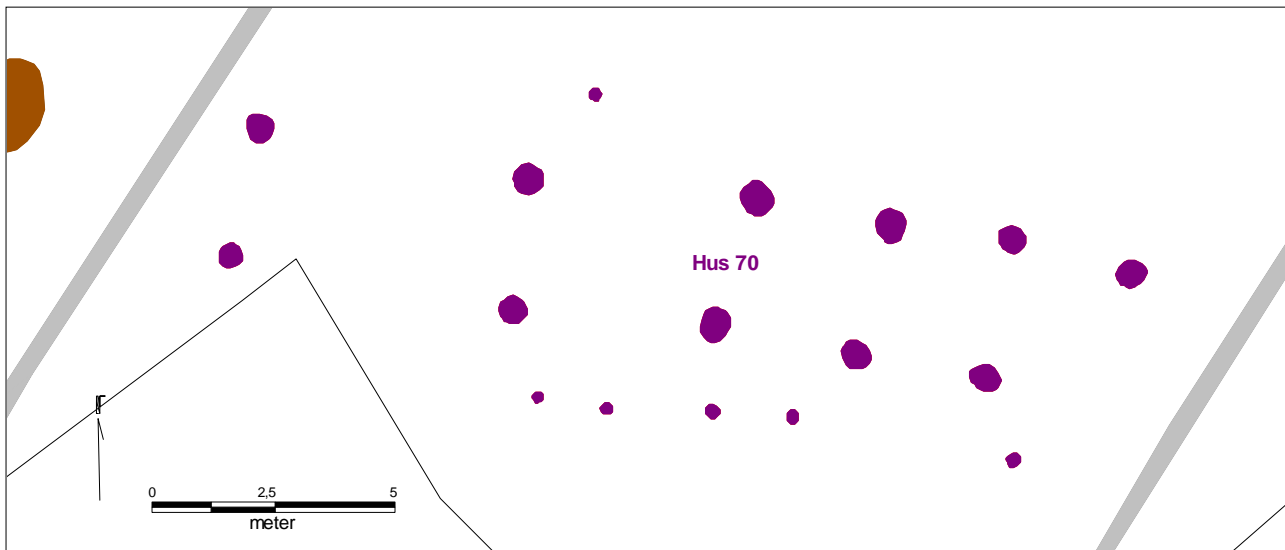

2003105X455: Eksempler på velbrændt jernalderkeramik fra en brønd på den østlige del af området

Dyreknogeterne er fra husdyr og de andre dyr, som de spiste, dvs ko, hest, svin, får/ged. Flintfundene er især fra huset fra bondestenalderen, men der er også fra nogle af de andre nedgravninger. Selvom de havde redskaber af jer, blev de ved med at benytte flint. Flint har den fordel, at et nylavet stykke er skarpt i modsætning til redskaberne af jern, som var svære at holde skarpe.

Område 2 (se SVM2005103-2-3 Bilag 05).

Indenfor område 2, der er på godt 14.000 m², fandt vi 4 langhuse og 1 udhus. Af hus 70 er bevaret 5 vægstolper fra sydvæggen og 1 stolpe fra nordvæggen, mens der af de andre huse udelukkende er bevaret de tagbærende stolper. Langhusene har været 18 - 21 m lange og 5 – 6 m bredde. To af husene har 6 sæt tagbærende stolper og to har 4 sæt tagbærende stolper. Husene har forskellige antal tagbærende stolper, men har alligevel haft nogenlunde samme længde, hvilket skyldes husenes forskellige konstruktion. På grundlag af konstruktionen kan vi datere husene til de første 600 år efter Kristi fødsel, som er de perioder af jernalderen vi kalder romersk jernalder og ældre germansk jernalder.

Felt 2: de tagbærende stolper og vægstolper til hus 70

Husene ligger spredt over arealet og ud fra deres konstruktion og datering kan vi se, at de ikke har stået samtidigt. Lige nord for hus 1 ligger et udhus eller en tilbygning med 4 tagbærende stolper. Disse udhuse ser ens ud gennem meget lang tid, men da dette udhus ligger tæt på hus 1, må vi antage, at det har hørt sammen med dette langhus.

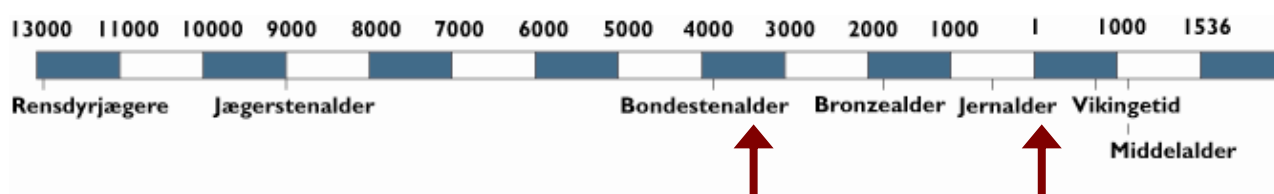
Fund fra felt 2 består af keramik, flint og dyreknogeter. Keramikken er af fint magret, velbrændt gods. Selvom de havde redskaber af jern benyttede de også redskaber af flint, som de havde rigelig tilgang til. Dyreknogeterne er af de dyr, som de spiste eller havde som husdyr. Det vil sige ko, hest, svin, ged og får. En kronhjortetak viser, at vildtet også har været en del af føden.

Den yderste del af kronhjortetaket er savet af og vi tolker den som affaldsprodukt fra fremstillingen af kamme. I flere af gravene på område 5 lå kamme og med fundet af den oversavede kornhjortetak, må vi gå ud fra, at de har kunnet fremstille kamme på bopladsen.

2005103x516: kronhjortetakken har tydelige savespor til venstre.

Bondestenalderen er perioden fra ca 3.800 – ca 1.800 f. Kr. I løbet af den tidlige bondestenalder skete der et skifte i ernæringsgrundlaget fra jagt, fiskeri og indsamling til simpelt agerbrug suppleret med jagt, fiskeri og indsamling. Agerbruget bestod i at fælde og afbrænde mindre områder af egeskoven. Kornet blev sået i den næringsholdige aske uden yderligere jordbearbejdning. Efter ganske få år var jorden udpint og marken blev opgivet, hvorefter et nyt stykke af skoven kunne inddrages til mark. Resultatet blev flere mindre lysninger i skoven med kortvarige bosættelser. De større bopladser lå langs søer og åer, hvor der var mulighed for at udnytte flere føderessourcer. Husene havde en række stolper til at bære tagkonstruktionen. Samtidig med skiftet til agerbrug opstod en forfaderkult, hvor forfædre blev begravet i store stengrave, dysser og jættestuer, som byggedes i løbet af denne periode. En mindre del af disse stengrave er stadig synlige i landskabet. De vigtigste redskaber blev fremstillet af den hjemlige flint, som var til stede i rigelige mængder. Flinten var desuden en vigtigste handelsvare, som kunne byttes med f.eks. metaller: kobber, guld, eller andre fornødenheder.

Bondestenalderen afløses af bronzealderen ca 2.000 – 500 K. Kr., hvor handelskontakterne til Mellemeuropa skaffede den vigtige bronze til landet.

Jernalderen er tiden fra ca 500 f. Kr. til ca. 800 e. Kr. med perioderne førromersk, romersk og germansk jernalder (se nedenstående tidstavle). I starten af denne periode er tilførslen af den mellem-europæiske bronze stoppet og de skærende redskaber bliver i stedet lavet af jern. Der er forekomster af jern i Danmark i form af myremalm, men det er en lang og krævende udvindingsproces, som det tog lang tid at lære og jernet bliver ikke så godt, som jern udvundet af malm.

Samtidig indtraf en mindre klimaændring til koldere og fugtigere vejr, som betød dårlige vækstbetingelser for korn, men bedre for overdrev og græsningsarealer. Kvæget kom på stald i de kolde vintermåneder. Langhusene, der havde 2 rækker tagbærende stolper, blev mindre i århundrederne før Kristus for så at blive længere i løbet af 300-400-årene e. Kr. I Østdanmark har bebyggelsen i denne periode bestået af 1 – 2 gårde, mens der i Vestdanmark har ligget flere gårde sammen i landsbyer. De små dyrkede marker lå rundt om gårdene, men har ikke givet store mængder korn.

I stedet må vi gå ud fra at kvæget have dannet livsgrundlaget og grundlaget for handelsforbindelserne med Romerriget. Nye undersøgelser af menneskeskeletter fra jernalderen viser, at de for størstedelen har levet af animalsk protein, dvs. kød og mælkeprodukter. Samtidig havde romerne brug for skind og huder til deres militærudrustning.

3. Undersøgelsens perspektiver

Indenfor hele udstykningsarealet, dvs alle 5 delområder, er sammenlagt fundet omkring 70 huse, hvoraf de fleste er fra perioden år 0 til ca 600 e. Kr. f. Det er første gang inden for museets ansvarsområde, at vi finder så mange huse indenfor et begrænset areal. Sammen med udgravninger af huse på de tilstødende arealer har vi nu mulighed for at følge udviklingen i bebyggelsen og udnyttelsen af landskabet gennem flere hundrede år af jernalderen. Husene på denne lokalitet er markant mindre end husene på en lokalitet længere mod syd (SVM01099), hvor alle husene havde mindst 6 sæt tagbærende stolper.

Der mangler stadig nogle C-14 dateringer for at vi nærmere kan fastlægge hvilke og hvor mange huse, der har stået samtidig.

Det har været usikkert, om der fandtes indhegnede gårde på Sjælland ligesom de jyske indhegnede landsbyer. Der er ingen tvivl om, at vi indenfor område 1 har fundet en gårdsenhed bestående af 2 huse, som i hvert fald delvis har været indhegnet. På lokaliteten ”Lysehøj” ved Korsør (040319 sb.105) er ligeledes fundet hegn til en jernalderboplads. Så der kan ikke længere være tvivl om, at langhusene på Sjælland også har været omgivet af hegn. Samtidigt viser udgravningerne ved Kærup, at gårdene på Sjælland ikke har ligget i større, indhegnede landsbyer, som det kendes fra Vestdanmark. I stedet har der ligget få (1-2) gårde sammen evt. indenfor et hegn.

4. Baggrund og begrundelse for udgravningen.

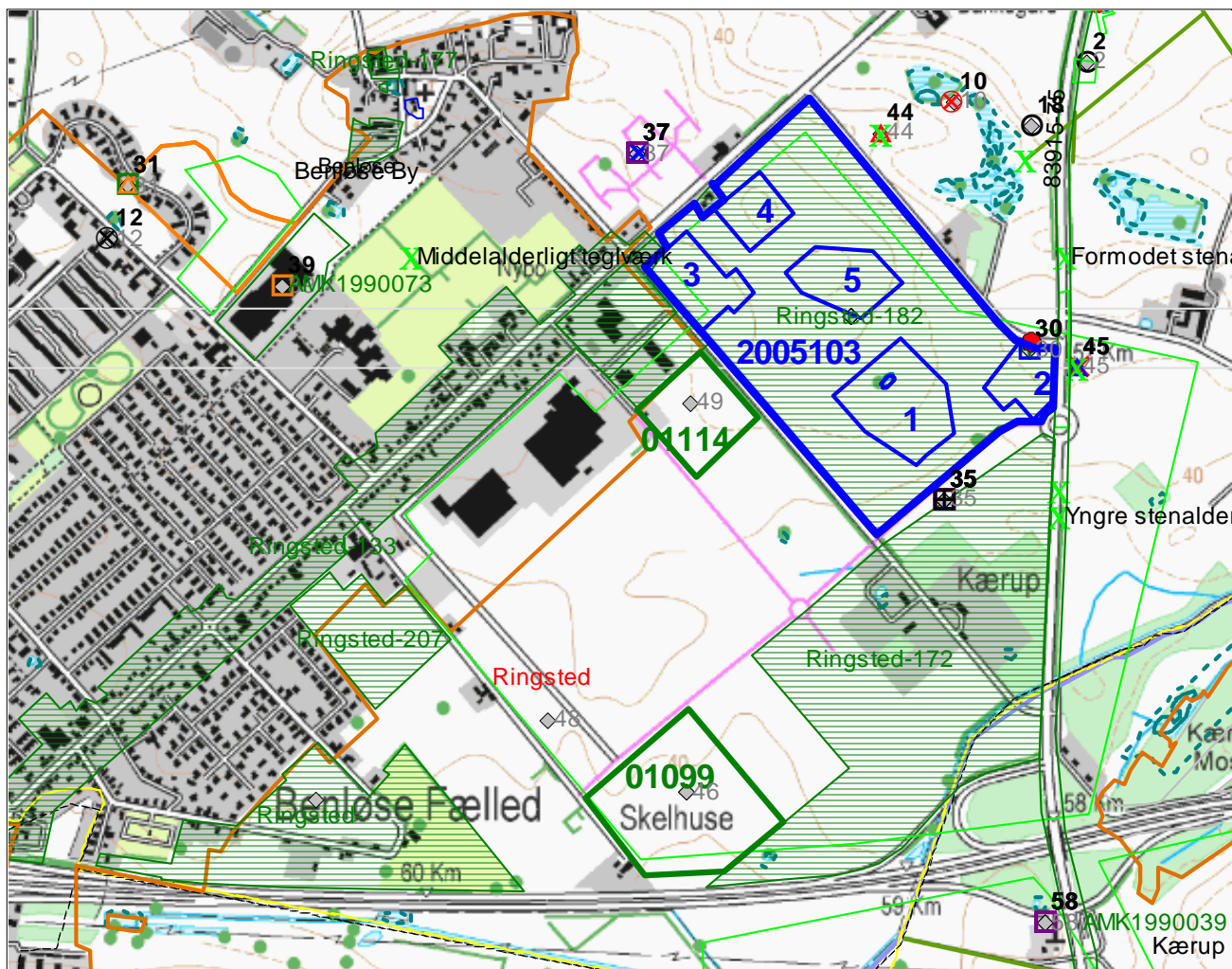
Udgravningen af de 5 områder er resultatet af en forundersøgelse gennemført i foråret 2006. Denne viste at der indenfor de 5 arealer var mange bebyggelsesspor fortrinsvis fra jernalderen, at områderne enten skulle udgraves eller friholdes for senere beboelse.

Baggrunden for forundersøgelsen var de nærliggende fund af bebyggelsesspor fra stenalder til yngre jernalder øst, nord og vest for udstykningsområdet.

5. Landskabet.

De undersøgte arealer ligger på et stort plateau i det kuperede midtsjællandske morænelandskab.. Syd for Vestmotorvejen løber den lille Kværkeby bæk og længere mod nord ligger Haraldsted sø, som er vandrig. Flere steder ligger vandspejlet højt og der er flere brønde indenfor undersøgelsesarealerne.

Terrænet er højtliggende ca. 45,50 m o DNN på toppen af plateauet. Felt 1 ligger på syd- og østskråningen af dette plateau, hvor terrænet falder til ca 40,00 m o DNN. Felt 2 ligger på sydsiden af et nærliggende plateau, hvor terrænet falder fra ca. 43 til ca.40,5 m o DNN. Mellem de to udgravningsfelter ligger en mindre lavning.

SVM2005103 med de 5 arealer (blå) samt andre omtalte lokaliteter (grøn) og registreringer i dkconline.dk

6. Andre fortidsminder i området (fortidsmindelandskabet)

I forbindelse med anlæggelse af Jordemodervej nord for hele udstykningsarealet blev fundet urne med brændte ben fra yngre bronzealder samt flere huse fra jernalderen (040202 sb.30). Vest for Roskildevej er fundet bebyggelsesspor fra ældre jernalder og middelalder (040202 sb.37). Ved anlæggelsen af Kærup Parkvej udgravede Nationalmuseet bopladsspor fra bondestenalder og jernalder (040202 sb.35). Syd for Kærup Allé er udgravet husene fra bondestenalder og yngre jernalder (040202 sb.49) og længere mod syd er udgravet flere store jernalderhuse (040202 sb.46).

Det ser ud til at hele området nord for Vestmotorvejen har været et beboet gennem en stor del af oldtiden.

7. Udgravningens data

De arkæologiske udgravninger er betalt af bygherre. Udgravningerne er foretaget af Sydvestsjælland Museum, der opbevarer originaldokumentation, foto og genstande under j. nr SVM2005103. Det gælder dog ikke dyrekogler, som bliver opbevaret af Zoologisk Museum.

8. Udgravningens metode.

Med en stor gravemaskine på bæltet blev muldlaget og det øverste af råjorden gravet af til nedgravningerne i råjorden stod tydelige. Efter ønske fra bygherre blev den afrømmede jord læsset på dumpere og kørt i depot langs Kærup Alle (område 1) eller syd for Jordmodervej (område 2). De fremkomne nedgravninger blev med det samme streget op og markeret med små bambuspinde. Efter udlægning af lokale målesystemer blev fladen og nedgravninger tegnet i målestoksforholdet 1:100 og hver nedgravning fik fortløbende A.nr i forlængelse af listen fra forundersøgelsen. Så vidt muligt blev A-nummeret fra forundersøgelsen bibeholdt. På hver tegning blev markeret 4 punkter, som også blev markeret på udgravningsfeltets flade. Disse målepunkter er indmålt af landmåler med GPS og danner grundlaget for rentegningen i gis-programmet MapInfo. Efter indtegning af nedgravninger blev toppen af nedgravningerne og den mellemliggende flade nivelleret med udvalgte målepunkter som fikspunkter. Alle nedgravninger blev gravet igennem med spade og skovl og det lodrette snit af nedgravningen blev beskrevet i forhold til dybde, bredde, indhold og funktion. De store nedgravninger blev der gravet et snit i gennem med gravemaskine for at lette arbejdet. Fund blev indsamlet fra hver nedgravning for sig, sorteret efter materiale og fortløbende x-nummeret. De tagbærende stolper til sikre husgrundrids blev markeret med farvede træpinde med samme farve til hvert hus for at vise husenes placering i forhold til hinanden. De lodrette snit af stolpehuller af sikre huse blev fotograferet, digitalt, s/h og farvedias. Til sidst blev udtaget en jordprøve af hvert tagbærende stolpe til husene, dog ikke af de stolpehuller, hvor der kun var bevaret få cm.

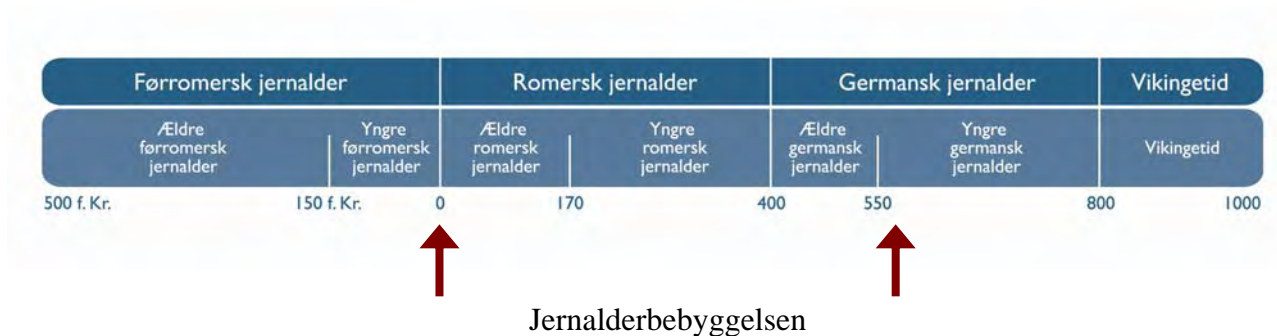

De fleste nedgravninger blev gravet igennem med spade

9. Dataliste

Udgravningen er gennemført af Sydvestsjælland Museum, som opbevarer original dokumentation, fotos, oldsager og beretning under j. nr. SVM2005103. Dette gælder dog ikke faunamateriale, der deponeres på Zoologisk Museum.

10. Tidstavle.

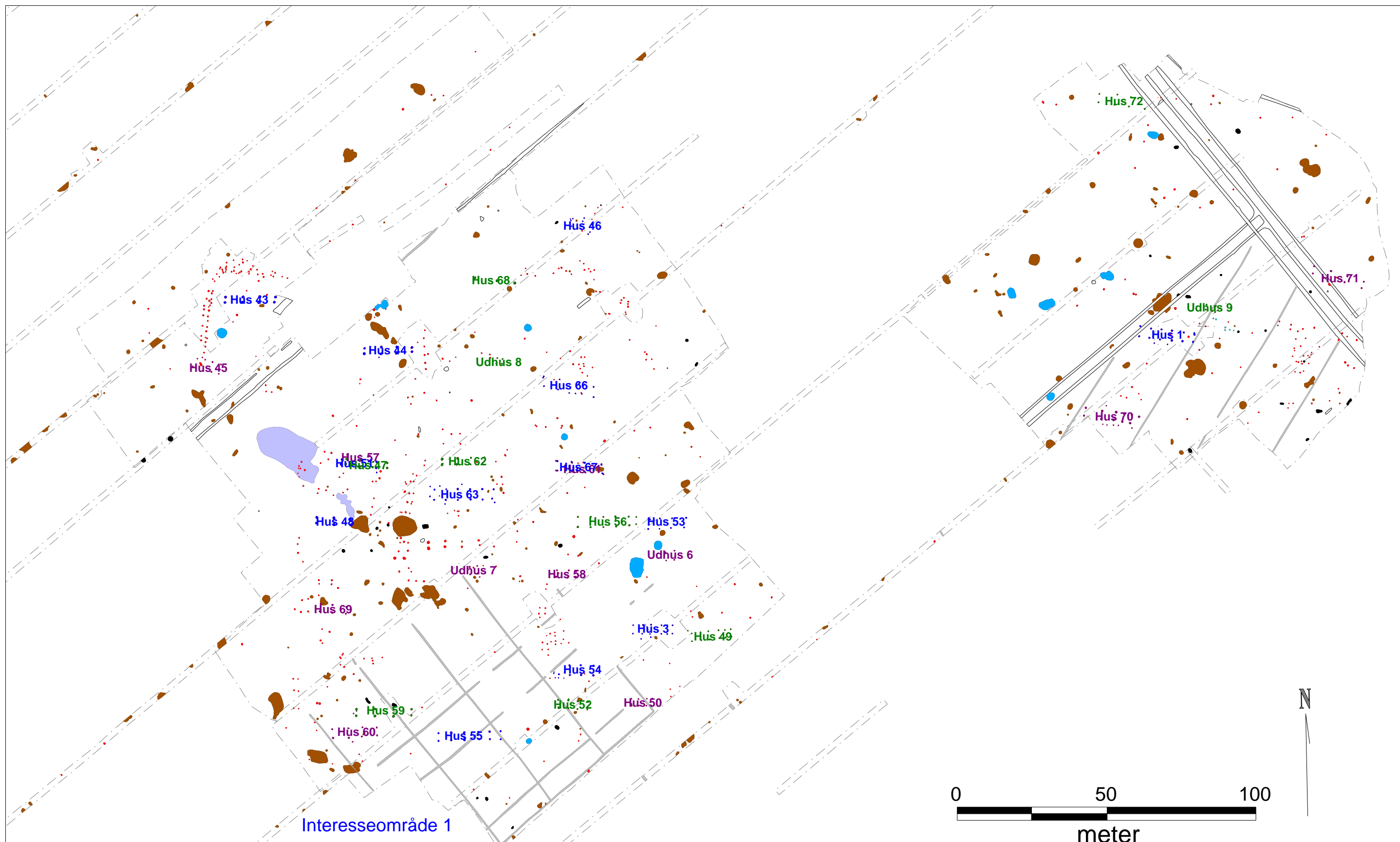

11. Litteratur.

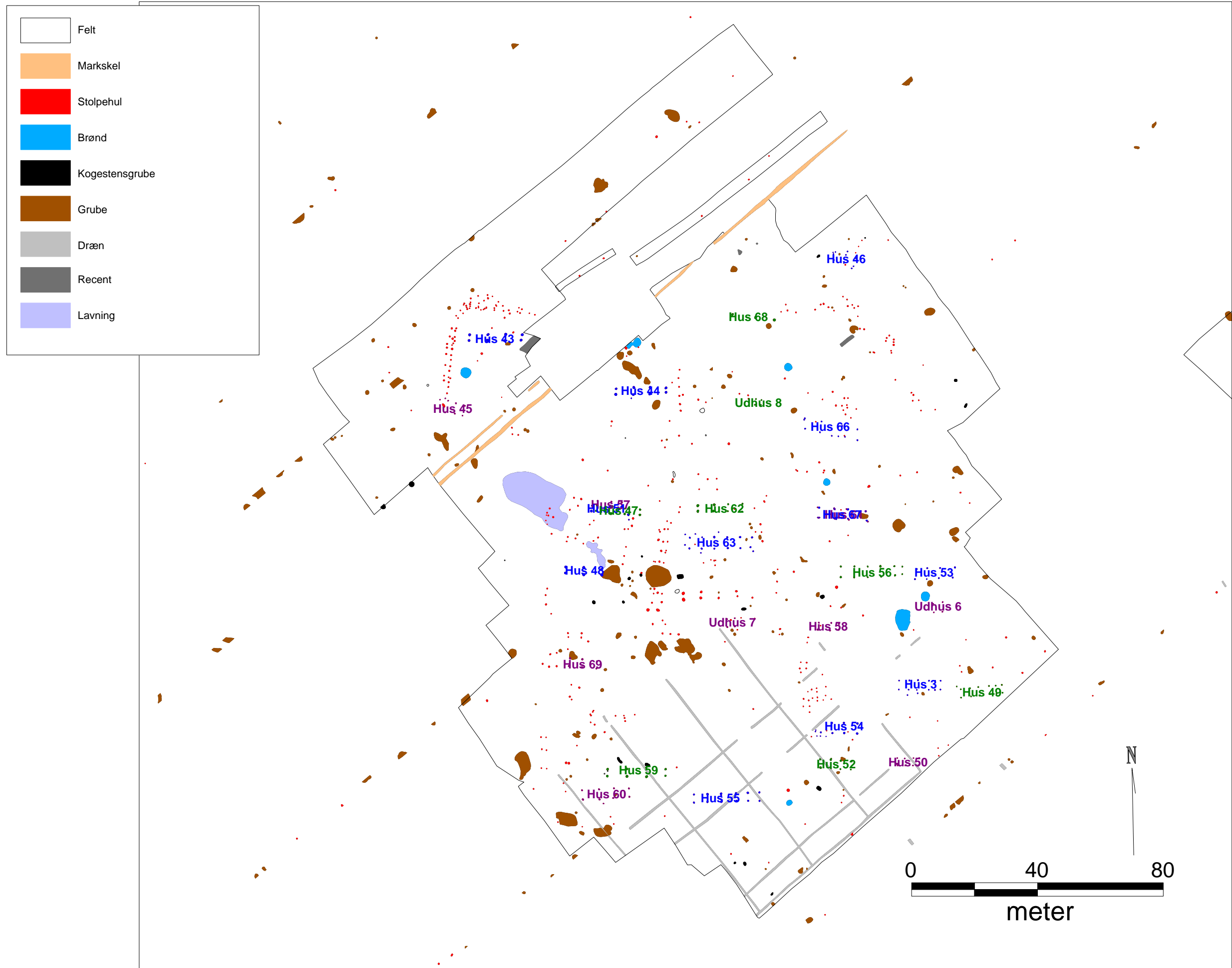
Jensen, J.: Danmarks Oldtid. Stenalder 13.000 – 2.000 f. Kr.

Jensen, J.: Danmarks Oldtid. Ældre Jernalder 500 f. Kr. – 400 e. Kr.

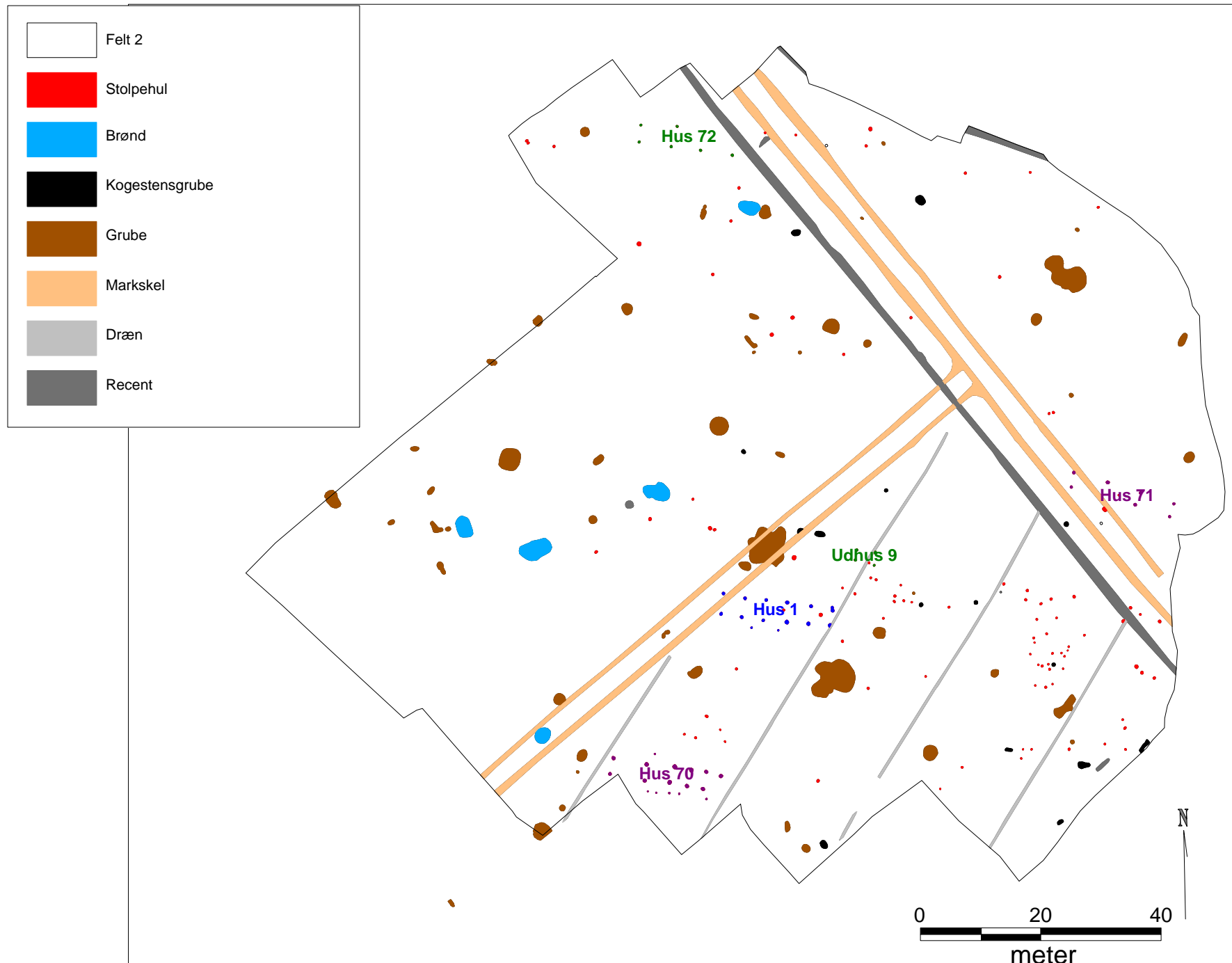
Jensen, J.: Danmarks Oldtid. Yngre Jernalder og Vikingetid 400 e. Kr. - 1050 e. Kr.

SVM2005103-2 og -3 Kærup N. Fordelingen af huse på interesseområde 1 og interesseområde 2

SVM2005103-2-3 Bilag 04: Fordelingen af anlægsspor og huse indenfor område 1

SVM200510-2-3 Bilag 05: Fordelingen af anlægsspor indenfor område 2